

خویندنه وه کانی برپاری دادگای فیدرالی له باره ی پەرله مانى کوردستان

01-06-2023

نووسەرەکان

د. یاسین تەها

کورتە : پاش (9) دانیشتن که پربوون له دادبێنی و مشتومر، دادگای فیدرالی دهیەم دیارترین برپاری په یوه ست به که یسه کوردیه کانی له پاش ریفراندۆمه وه (2017) ده رکرد. ئەمه پازده یه مین برپاری ئەمسالییه تی (2023) و به رده وامبوونی خولی پینجه می پەرله مانى کوردستانى به یاسایه کی ناکۆک و دژی ده ستوور ناساند و کو تایی به چاوه پوانی و گفتوگو یاساییه کان له و باره یه وه هیئا.

پاش 9 دانیشتن که پېوون له دادبېنی و مشتومړ، دادگای فیدرالی دهیم دیارترین بریاری په یوه ست به که یسه کوردیبه کانی له پاش ریفراندوم (2017) درکړد. ئه مه پازده یه مین بریاری ئم سالی دادگاهیه (2023) و برده وامبوونی خولی پېنجه می په رله مانی کوردستانی به یاسایه کی ناکوځ و دژي دهستور ناساند و کوتایي به چاوه پوانی و گفتوگو یاسایه کان له وباریه وه هیڼا.

برياري دادگا که نزيکه ی 20 لاپه ریه، پړه له رافه و شیکاری ورد و درژ و هه مه لایه نه سه باره ت پاساوه کانی ره تکر دنه وه ی یاسای ژماره 12 ی سالی 2022 ی درژده ان به خولی پېنجه می په رله مان که هه ندیک لهو پاساوانه ش یاسا و په پړه وی نیوځوی به رکاری خودی په رله مانی کوردستان، له گهل ئه وه شدا دادگا پشٹی به دهستوری عیراق به ستووه و له سورو ئه ویشوه چارنامه و ریکه و تنه جیهانییه کان. ئم ورده کارییه ش زیاتر وهک دوورخستنه وه ی گومانی به ئامانج گرتنی هه ری می کوردستان و کوت و به ندکردنی لیک ده دریته وه که له ناوه ندی سیاسی و لای هه ندیک دهسته بژیریش له هه ری می کوردستان بۆچوونیک باوه.

برپاره کای دادگای فیدرالی ستایشی زوری تیدایه بۆ ئازایي و ناوازه یی ئه زموونی په کم هه لېژاردنی هه ری می کوردستان له 1992، جگه له وه ش به روونی جه ختی له دهستوریوونی قهواره ی هه ری می کوردستان کردووه ته وه، له گهل پېداگریکردن له وه ی که له چوارچنوه ی سیستمی سیاسی عیراق که په رله مانی و فیدرالی و دیموکراسییه، دهستوری فیدرال سایه و سییه ری به سر ناوه ند و هه ری مه کانیشه وه هیه. به م پییه ش وهک ده قی کی پته، برپاره کای دادگا نه فیه سی کی نه یارانه و ناحه زانه ی ده ره ق به هه ری می کوردستان تیدا نییه و بگره موجه له ش تیدایه. ده کریت ئه مه ش بکریته ده رفه تیک بۆ تیپه راندنی ناکوکییه کانی په یوه ست به یاسای هه لېژاردن و چونیته ی ئه نجامدانی، هه روه ها بناخه ی بۆ نه ری تیک دهستوری نیو له کوردستان و له سهرانسهری عیراقیش داناوه که چیدیکه ته مه نی په رله مانی هه لېژاردو درژ نه که نه وه و ریز له واده دهستوری و یاسایه کانی هه لېژاردن بگرن که ئه مه له به رژه وه ندی ئه زموونی هه ری می کوردستانه که پی شینه ی زوری له گهل درژکردنه وه ی واده ی په رله مان دا هیه، هه ر به وه ی هه شوه پاش تیپه رپوونی 31 سال به سر په کم هه لېژاردن دا، تازه له کوتایي خولی پېنجه می په رله مان دایه له کاتیکدا ده بوو ئیستا به ره و خولی هه شته م برپوشتایه.

هه رچه نده هه ولی زور دراوه که ده قی برپاره کای دادگای فیدرالی پته ی و بئ گرفت بیت، به لام جگه له لیکه وته یاسایه کای، کاریگه رییه سیاسییه کانی و شیوازی به کاریه نیانی جیکه ی مشتومړ و هه لوه سته له سر کردنه؛ په کم جاره دادگاهیه کی فیدرالی له به غدا له باس و بابه تیک ته و او ناوځویدا ببیته ناوېزیوان، ئه مه ش ده کریت وه ها بخوینرته وه که چیدی کوردستان به تهنیا چه قی بریار نییه سه باره ت چاره نووسی پرسه کانی خوی، هه روه ها ده شیت ئه زموونی هاوشیوه له که یس و پرسی دیکدا له ماوه ی داهاتوودا دووباره ببیته وه. هه روه ها به وه ی ئه وه ی برپاره که هه نگاوه په رله مانیه کانی پاش 6_11_2022 ی له هه ری می کوردستان پوچه ل کردووه ته وه، ئیستا کوردستان به بئ کومسیون ماوه ته وه و بۆ ده ربازوون له م بوشاییه یاساییه ی بوی دروستبووه ده بیت به ناچار پنا بۆ کومسیونی فیدرالی ببات، ئه مه ش هه ر جوریک له زه بره که به ر دامه زراوه کانی هه ری می کوردستان ده که ویت له ئاست هاوشیوه کانیان له به غدا له کاتیکدا ئه زموونی هه لېژاردن له عیراق ده که ریته وه بۆ 2005 و ماوه ی 13 سال له پاش ئه زموونی هه ری می کوردستانه وه یه.

له سر ئاستی ده سه لاتی جیه جیکردنیش بریاری دادگا ده رگا ده کاته وه بۆ وروژاندنی پرسیار سه باره ت چاره نووسی ده سه لاتی جیه جیکردن (حکومت) که ئه ویش شه ریته ی له په رله مان وه رگرتووه. له کوردستاندا ده ستور نییه تاوه کو چاره سه ره کانی بوشایي و پیناسه ی حکومتی "کار به ریکه ر" په کلایي بکاته وه، به لام له نزیکترین نمونه دا که نمونه ی به غدا یه، دادگای فیدرالی له رافه یه کی ده ستوریدا (2022/121) سه باره ت ماده ی (64/1)؛ هه لوه شانه وه ی په رله مانی به هۆکار داناوه بۆ ئه وه ی حکومت ببیته "کار به ریکه ر"، له م دۆخه شدا ئه رکی حکومت ده بیته راپه راندنی کاروباری رۆژانه، به تاییه ت ئه وانه ی مۆرکی خزمه تگوزاریان هیه، به بئ ئه وه ی حکومت بتوانیت بریاری سیاسی و کاریگه ری جومگه یی وه ها بدات که لیکه وته ی ئاینده یی هه بیت، له چه شنی پی شنیازکردنی یاسا، قهرز کردن، دامه زراندنی پله بالکان، به خشین له پۆسته کان و ... هتد، ئه مه ش ره نگه کی شه بۆ پینگه ی هه ری می کوردستان له ئاستی به غدا له ئیستادا دروست بکات و ئه گه ری ش هیه په یوه ندی هه ولیر و به غدا بخاته ژیر گوشاره وه.

ژماره یه ک په رله مان تار "راستپوهی" چوارچنوه ی هاوئاهه نگی شیعه دم و ده ست ئه ویه یان وروژاند که حکومتی هه ری می کوردستان بووه ته کار به ریکه ر، به م پییه ش ده سه لاتی پېداگری و داواکاری و ریکه و تنی زوری له گهل حکومتی به غدا نه ماوه به تاییه ت له بواری به شه بودجه دا، ئه وانه شی له کی شه ناگه رین و له گهل سه رکه و تنی ئه زموونی سودانیدان، ره چاوی دۆخی هه ری می کوردستان ده که ن و برپاره که و لیکه وته کانی به بئ ده نگی به ری ده که ن، به تاییه ت که ئیستا گفتوگوکانی بودجه گه یشتوونه ته قوناخیک ورد و هه ستیار و کردنه وه به ره یه کی دیکه ی ململان و ناکوکی هه لئاگرن.

برپاره کای دادگای فیدرالی له باره ی په رله مانی کوردستان له دۆخیکدایه که کومه لیک کی شه ی دیکه له کوردستان و عیراقدا هه ن، دابه شبوونی نیوځوی به ره و قوولېوونه وه ی زیاتر رۆیشتووه و، ره خنه و گازه ندی ده ره کی له سر کوردستان له هه لکشانه، هه رپه شه ی ئیران له باره گای هیزه کوردستانییه ئوپوزیسیونه کان سه ری هه لداوه ته وه، دوسییه ی هه نارده کردنه وه ی نه وتی هه ری می کوردستان له ریگه ی تورکیا تووشی گری زور بووه و چاره نووسه کای ناروونه، ئم بارودوخه ش ده رفه تیک سه باره ت ته وزیفکردنی خراپه بۆ برپاره کای

دادگا كە وەكو دەق كېشەى ئەوتۇى نىيە و زياتر جەختكردنەوہيە لە كۆمەلنىك دەق و پرەنسىپى ياساى سەبارەت وادەى ھەلبۇاردنەوہ.